

Виклюк А. О.,
викладач кафедри іноземних мов
Буковинського державного медичного університету

ПОНЯТТЯ ФАХОВОЇ МОВИ В НІМЕЦЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ. ОСОБЛИВОСТІ І ХАРАКТЕРИСТИКИ ФАХОВОЇ МОВИ

Анотація. Фахову мову досліджують багато вчених, адже саме з її допомогою відбувається робоча комунікація у багатьох сферах людської діяльності. Фахова мова у світі відома під різними назвами: Language (English) for Specific Purposes, Fachsprache, а в Україні можна також почути назву «іноземна (англійська) мова за професійним спрямуванням». Особливий внесок у розвиток теорії і дидактики фахової мови внесли німецькі лінгвісти такі як Л. Гофманн, Г. Кальверкемпер, Г. Флюк та інші. Вони вивели визначення фахової мови як явища, яке існує на базі загальнонаціональної мови, але яке відрізняється граматичним та лексичним наповненням так, щоб таку мову можна було ефективно використовувати в технічній комунікації і щоб її можна було легко і швидко опанувати. Разом з німецькими лінгвістами, українські лінгвісти виявили, що характеристиками фахової мови є наступні: особлива увага до іменників і вживання термінів, обмежена кількість граматичних конструкцій (дієслова часто вживаються в пасивному стані, використання часів обмежене), та досить активне вживання прикметників. Питанням фахової мови займалися англійські науковці такі як Т. Дудлі-Еванс, П. Стривенс та інші. Вони зазначали, що для опанування певної фахової мови потрібно передусім визначитися з якою метою потрібно її вивчати, які саме навички необхідно опанувати, який тип комунікації повинен застосовуватися, адже вивчення мови за професійним спрямуванням включає тільки ту лексику, тільки ті навички, що потрібні працівникові в його професійній діяльності. Іноземні лінгвісти також виводять різні підвиди фахової мови (передусім англійської), в яку входять передусім 2 основні підвиди: фахова мова за професійним спрямуванням для роботи та фахова мова для академічних цілей (навчання в університеті та написання робіт у певних галузях науки). Далі останній згаданий підвид поділяється вже відповідно до галузей досліджень, а ось фахова мова за професійним спрямуванням поділяється спершу на фахову мову для власної роботи (яка далі теж ділиться на відповідні галузі професійної діяльності людини), а також на фахову мову для проходження виробничої практики.

Ключові слова: фахова мова, іноземна мова за професійним спрямуванням, професійна комунікація, технічна комунікація, фахова іноземна мова.

Постановка проблеми. Питання фахової мови досліджується багатьма вченими з тої причини, що саме фахова мова – це мова професіоналів, а знання фахової іноземної мови – це значущий допоміжний інструмент для тих, хто хоче бути успішним в своїй справі та отримувати унікальний та багатий досвід, який і відкриває знання мов. Існує багато різних термінів, що позначають чи класифікують те, що ми розуміємо під

терміном «фахова мова». Зокрема лише в українській лінгвістиці (Барнич І., Дулепа І., Камінська О., Кияк Т. та ін.) знаходимо переважно термін «фахова мова», під яким це поняття досліджували німецькі лінгвісти такі як Лотар Г., Кальверкемпер Г. та ін. (*Fachsprache*), а також назву «іноземна мова за професійним спрямуванням» (що переважно зустрічається як назва дисципліни у вищих навчальних закладах України). Така назва – це адаптація англійського терміну *Language for Specific Purposes*, однак в англійській мові дослідження фахової мови зустрічаються переважно дослідження саме англійської мови за професійним спрямуванням *English for Specific Purposes* (Дудлі-Еванс Т., Стривенс П. та ін.). Німецькомовні, англійськомовні та україномовні дослідження показують різні аспекти та визначення терміну «фахова мова» і саме тому важливо зрозуміти чим відрізняється і чим подібне пояснення цього терміну у джерелах різних лінгвістичних шкіл, адже завдяки цьому можна буде спрямувати подальші дослідження у потрібний вектор і отримати результати, що необхідні для того чи іншого застосування фахової мови.

Мета статті. У цій статті буде розглянуто і порівняно поняття, особливості та характеристики фахової мови у німецькій, українській та англійській лінгвістиці.

Вклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняні та зарубіжні лінгвісти у своїх дослідженнях фахової мови так чи інакше згадують німецьких мовознавців минулого сторіччя. Значний внесок у дослідження фахової мови внесли такі німецькі вчені як Л. Гофманн та Г. Кальверкемпер. Саме вони простежили еволюцію поняття фахової мови від 1960-х років минулого сторіччя коли поняття «фахова мова» було поняттям дещо схожим до поняття «термінологія» (яке описує мову лише на лексико-семантичному рівні), до 1980-х, коли вчені розширили це поняття, додавши в нього мову не лише на лексико-семантичному, але і на синтаксичному, функціонально-стилістичному та текстовому рівнях. Поняття фахової мови також стало включати прагматичні та когнітивні фактори у 1980-х роках та соціокультурні аспекти на початку 1990-х років. [1, с. 48] Л. Гофманн і дав визначив фахову мову як «сукупність усіх мовних засобів, що використовуються в певній сфері комунікації для взаєморозуміння комунікантів, які працюють у цій галузі» [2, с. 53]. Разом з розширенням поняття «фахова мова» німецькі вчені ще в минулому столітті відзначали важливість саме правильного навчання цієї мови, адже вона є «засобом передачі інформації, або її об'єктом педагогічних зусиль» [3, с. 1]. Також було відзначено, що фахова мова використовується у наступних ситуаціях: при технічній комунікації пов'язаній з навчанням, при професійній комунікації (професіонали між собою), при

науковій комунікації та при технічній комунікації професіоналів з громадськістю [3, с. 3].

Україномовні лінгвісти, що досліджували фахову мову багато в чому погоджуються та доповнюють вищезгаданих і не тільки німецьких лінгвістів. Зокрема український мовознавець Т. Кияк також опирається на визначення Гофманна і зазначає, що «до цієї дефініції слід додати ще й той факт, що функціонування фахової мови забезпечує винятково чітко встановлена термінологія» [4, с. 3]. Барнич І. І. також зазначає, що фахова мова – «це засіб обміну знаннями, досвідом між фахівцями у певній професійній сфері, а також співвідношення певної галузі знань з відповідною комунікативною сферою» [5, с. 18]. У роботі Барнич І. І. співставлено поняття фахової мови і термінології, що приводить до висновків, що ці обидва поняття утворюють багатогранну та складну систему, тісно взаємодіють між собою, є складовими сучасних мов, при чому ядром фахової мови є терміни, але сама фахова мова базується на загальноновживаній мові. Ці поняття використовуються фахівцями певних сфер у професійному спілкуванні [5, с. 19].

Кияк Т. Р. у своїй статті збирає певні особливості фахової мови, а саме:

1) дієслова у фахових текстах вживаються більшою мірою в теперішньому часі і часто в пасивному стані;

2) дієсловом в цілому відведена значно менша роль, ніж в загальноновживаній мові, натомість важливу роль відіграє іменник;

3) переважно іменники вживаються в однині;

4) прикметники також досить часто вживаються [6, с. 104].

Дулепа І. Б. зазначає, що особливістю фахових мов також є наявність «спеціального, орієнтованого на потреби певного фаху набору лексичних одиниць, які мають гнучкі зв'язки із загальноновживаною лексикою» [7].

Українська науковиця О. Камінська серед характеристик іноземної мови за професійним спрямуванням визначає: «(1) співвіднесеність з певною предметною галуззю; (2) специфічне коло користувачів; (3) обмежена, порівняно з загальною мовою, кількість функцій; (4) базування на системі загальнонаціональної мови». Вона визначає можливі джерела фахових мов, якими можуть бути: слова загальнонаціональної мови, слова латинського і грецького походження, запозичення з інших іноземних мов, напівтерміни на межі загальнонаціональної мови, професійний сленг та часом фірмові знаки і власні назви [8, с. 8].

В англійській лінгвістиці дослідження фахової мови і способів її викладання є успішні, навчання фахової мови активно розвивається і вдосконалюється [9, с. 201]. Ну і, звісно, англійські лінгвісти досліджують здебільшого саме фахову англійську мову, натомість німецькі та українські лінгвісти беруть до уваги різні мови.

Професор П. Стрівенс виділяв характеристики фахової англійської мови і це:

1. Абсолютні характеристики (з точки зору навчання фахової англійської мови):

– Фахова мова створена для того, щоб відповідати певним потребам того, хто її вивчає;

– Вона тематично співвідноситься з певними дисциплінами, професіями чи діяльністю;

– В центрі уваги дослідників є синтаксис, лексика, дискурс, семантика, які необхідні для зазначених вище видів діяльності;

– Фахова мова контрастує з загальною англійською.

2. Змінні (можливі) характеристики:

– Фахова мова може бути обмежена в навичках (у тому випадку коли, скажімо, для професії важливе лише читання)

– Для вивчення фахової мови не підходять вже розроблені методики, за якими вивчається загальна англійська.

3. Фахова англійська мова з точки зору її вивчення:

– фокусується на вимогах учня, не марнує часу;

– є необхідною для учня;

– є такою, знання якої легко передаються учням;

– вивчається інтенсивніше і швидше, ніж загальна англійська [10, с. 1–2].

Коли ми розглянули характеристики фахової англійської мови відповідно до досліджень англійських лінгвістів, варто також і розглянути, як саме ці лінгвісти поділяли і категоризували англійську мову для особливих цілей (саме так вона зветься в англійській лінгвістиці, від словосполучення *English for specific purposes*). Дослідники Дудлі-Еванс Т. та Джонс А. М., та багато інших англійських лінгвістів, що взяли їх класифікацію за основу своїх досліджень у сфері фахової англійської мови поділяють її на наступні 2 категорії: англійська мова для академічних цілей (*English for Academic Purposes*) та англійська мова за робочим спрямуванням (*English for Occupational Purposes*). Англійська мова для академічних цілей також поділяється далі на різні підтипи, що пов'язані з певними сферами науки, як от: англійська мова для сфери менеджменту, фінансів та економіки, англійська для використання в інженерно-технічній сфері, англійська для науковців, англійська для медиків-науковців, англійська для юристів і т.д. В той час англійська мова за професійним спрямуванням визначається як така, яка не потрібна для проведення наукових досліджень, а натомість використовується безпосередньо в роботі чи під час проведення виробничої практики. Така фахова мова поділяється ще на 2 категорії: англійська за професійним спрямуванням для роботи (*English for Professional Purposes*) та англійська за професійним спрямуванням для проходження виробничої практики (*English for Vocational Purposes*). Перший підтип англійської мови за професійним спрямуванням має різноманітні підвиди відповідно до сфер роботи (англійська для медиків, бізнес-англійська, хоча останню, як зазначає вчений інколи відносять взагалі в окрему категорію поза категорією англійської за професійним спрямуванням). Англійська мова за професійним спрямуванням для проходження виробничої практики поділяється на, англійську для власне практики і на англійську для періоду підготовки до цієї практики (*Vocational English, Prevocational English*) [11, с. 6–7].

Науковці Дуан П. та Гу У. описали розвиток і проблеми навчання англійської мови за професійним спрямуванням у Китаї і виокремили такий елемент фахової англійської мови як «технічна комунікація» складовими якого були названі: людські цінності (адже неможливо вивчати іноземну мову за професійним спрямуванням не знаючи з якими людьми це буде використовуватися і як формування, здавалося б, простих технічних фактів може вплинути на людей у зв'язку з їх цінностями і віруваннями), риторичні риси (компонент технічної комунікації, який відповідає за доцільність та ефективність донесення певної технічної інформації певним людям) та оформлення документів (тут автори відмітили, що оформленню технічних документів іноземною мовою приділяється дуже мало уваги) [12, с. 438].

Висновки. Провівши огляд вищезазначеної німецькомовної, україномовної та англійської літератури, присвяченій дослідженню фахової мови можна зробити наступні висновки:

1. Фахова мова – це мова, що походить від загальнонаціональної і включає в себе всі необхідні для технічної комунікації мовні одиниці різних рівнів, а саме: лексично-семантичного, синтаксичного, функціонально-стилістичного та текстового.

2. Лінгвістичними характеристиками фахової мови є наступні: увага на іменники (в основному терміни), обмежене використання різних граматичних конструкцій, пов'язаних з часами (час переважно теперішній, стан – пасивний).

3. Технічна комунікація сама по собі розглядається як частина фахової мови, яка закликає окрім опанування вищезазначених мовних одиниць різних рівнів також враховувати людські цінності, риторичні особливості та особливості оформлення технічних документів.

4. Фахова мова є також як невід'ємним компонентом, так і метою педагогічного процесу. Процес вивчення фахової мови у порівнянні з процесом вивчення загальнонаціональної мови повинен бути більш інтенсивним та більше орієнтованим на розвиток конкретних мовних навичок.

5. Фахова мова поділяється на іноземну мову за професійним спрямуванням та іноземну мову для академічних цілей, а уже вони в свою чергу діляться далі (кожна галузь роботи чи науки має свою «фахову мову») за сферами дослідження чи роботи.

Література:

- Hoffmann L., Kalverkämper H. et al. Fachsprachen / Languages for Special Purposes. An International Handbook of Special Language and Terminology Research. *Walter de Gruyter GmbH*. Volume 1. 1998. P. 1412.
- Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache: Eine Einführung. *Walter de Gruyter GmbH*. 1987. P. 308.
- Fluck H.R. Didaktik der Fachsprachen: Aufgaben und Arbeitsfelder, Konzepte und Perspektiven im Sprachbereich Deutsch. *Gunter Narr Verlag Tübingen*, 1992. P. 298.
- Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 32. 2007. с. 104–108.
- Барнич І. І. Поняття «фахова мова» і «термінологія» в німецькій і українській мовах. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. Вип. №3, 2018. С. 16–19.
- Кияк Т. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2008. №620. С. 3–5.
- Дулєпа І. Б. Фахова мова як предмет дослідження. *Modern directions and applied researches*. 2014. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer34/817.pdf>
- Камінська О.І. Фахова мова. Проблематика визначення та особливості вживання. Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія «Філологічні науки». Том 17. Вип. 1, 2018. с. 6–9.

- Grosse C. U. The Continuing Evolution of Languages for Specific Purpose. *The Modern Language Journal*, 2012, Vol. 96. P. 190–202.
- Strevens, P. ESP after twenty years: A reappraisal. In M. Tickoo (Ed.), *ESP: State of the art* (pp. 1–13). 1988. Singapore: SEAMEO Regional Language Centre
- Dudley-Evans T., St John, M. J. *Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach*. Cambridge University Press. 1998. P. 301.
- Duan, P., Gu, W. Technical Communication and English for Specific Purposes: The Development of Technical Communication in China's Universities. *Technical Communication*. Vol. 52, No. 4. 2005. P. 424–448.

Vykliuk A. The notion of language for specific purposes in German, English and Ukrainian linguistics. The characteristics and peculiarities of the language for specific purposes

Summary. Language for Specific Purposes (LSP) is of special interest for linguists because it is the language that is used to communicate within numerous areas of professional activities. Language (English) for Specific Purposes is also known under the name Fachsprache, and in Ukraine you can meet the name іноземна (англійська) мова за професійним спрямуванням (Foreign Language (English) for Professional Purposes). German linguists such as L. Hoffmann, H. Kalverkemper, H. Fluck, and others contributed greatly to the development of the theory and didactics of the Language for Specific Purposes (LSP). They defined LSP as a phenomenon that exists on the basis of the national language, but which differs in grammatical and lexical content so that such a language can be effectively used in technical communication and can be easily and quickly mastered. Together with German linguists, Ukrainian linguists have found that the characteristics of LSP are as follows: special attention to nouns and the use of terms, a limited number of grammatical constructions (verbs are often used in the passive voice, the application of tenses is limited), and a rather active usage of adjectives. Moreover, English-speaking scholars such as T. Dudley-Evans, P. Strevens, and others have studied the issue of mastering the LSP. They pointed out that in order to master a particular LSP, one should, first of all, define for himself or herself the purpose of learning the language, the skills that should be mastered, and the type of communication that ought to be used, because learning a language for professional purposes includes only the vocabulary and skills that are necessary for the employee or employer in his/her professional activity. Foreign linguists also distinguish between different subtypes of LSP (primarily English for Specific Purposes), which include 2 main subtypes: Language for Professional Purposes and Language for Academic Purposes (university studies and writing papers in certain fields of science). The latter subtype is further divided according to the field of study, while the language (English) for professional purposes is divided first into language for occupational purposes (which is further divided into various fields of professional activity) and language for vocational purposes.

Key words: Fachsprache, Arbeitssprache, Language for Specific Purposes, Language for Professional Purposes, Language for Occupational Purposes, professional language.